

6. Zarnowski J. *Spoleczenstwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. – Warszawa, 1973.
7. Krysiński A. *Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w [świetle spisu 1931 r.* – Warszawa, 1938.
8. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – Warszawa, – 1921. – T. 1.
9. Makarczuk S., Smolej W. *Polskie osadnictwo rolne w dwudziestoleciu miedzywojennym na terenach tzw. Zachodniej Ukrainy (MaBoplski Wschodniej) // ChBopi. Naryd. Kultura. – Rzeszyw, – 1997. – T. 5: Chłopi a państwo.*
10. Molenda J. *Chłopski ruch polityczny od przelomu XIX i XX w. do listopada 1918 r. // Historia chłopów polskich / Opracowanie zbiorowe pod. red. S. Inglota. – Warszawa, 1972. – T. 2. Okres zaboryw.*
11. Dunin-Źsowicz K. *Dzieje Stronnictwa ludowego w Galicji*. – Warszawa, 1956.
12. *Wiec w Brzeżanach // Sprawa Ludowa. – 1920. – 28 listopada.*
13. Medrzecki W. *Wojewydstwo Wołyńskie 1921 – 1939: Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. – Wrocław, 1988.
14. *Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Он. 51. – Сnp. 549.*
15. *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Urzd wojewydzki w Tarnopolu. – Sygn. 982/6.*
16. *IV. Kongres P.S.L. w Warszawie // Sprawa Ludowa. – 1924. – 14 grudnia.*
17. *Kogo bedziemy wybierac do Sejmu? // Sprawa Ludowa. – 1922. – 22 pazdziernika.*
18. *ДАЛО. – Ф. 1. – Он. 52. – Сnp. 651.*
19. Lato S., Stankiewicz W. *Programy stronictw ludowych. Zbior dokumentyw. – Warszawa, 1969.*

О. Кириєнко

АКРЕДИТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1914 – 1917 РР.): ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку свободи слова з метою сприяння у журналістській роботі прес-служби державних та недержавних установ встановлюють спеціальну процедуру акредитації для журналістів, що включає в себе завчасне сповіщення журналістів про засідання, наради та інші заходи, забезпечення стенограмами, протоколами та іншими документами, створення сприятливих умов для здійснення запису і передачі інформації до редакції. Акредитований журналіст має право бути присутнім на засіданнях, нарадах та інших заходах, що проводяться органами, організаціями та об'єднаннями, які його акредитували. Сучасне законодавство України щодо журналістської діяльності категорично відкидає твердження про те, що акредитація може бути використана для введення цензури, впливу на зміст журналістських матеріалів, іншого утиску свободи засобів масової інформації, обмеження права збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким незабороненим способом. Однак ситуація довкола останнього військово-політичного конфлікту на Кавказі свідчить про те, що саме механізм акредитації журналістів використовувався військовими як один з елементів обмеження вільного доступу журналістів до інформації з територій бойових дій. Тому аби розібратись у правомірності і доцільності процедури акредитації журналістів для їх доступу в зони військового протистояння, слід звернутись

до вивчення процедури акредитації журналістів в Російській імперії під час Першої світової війни. У цьому й полягає актуальність нашого дослідження.

Проблема акредитації журналістів під час Першої світової війни в Російській імперії лише частково знайшла відображення в історіографії, зокрема, в працях таких вчених, як О. Бережної [1], Г. Жирков [2], М. Лемке [3], С. Махоніна [4].

Новизна нашої роботи полягає у спробі аналізу історико-правового аспекту процедури акредитації кореспондентів у висвітленні перебігу подій на фронтах Першої світової війни в Російській імперії.

З початком Першої світової війни в Російській імперії Іменним Височайшим указом імператора Миколи II діючому Сенату від 20 липня 1914р. по всій території Російської імперії встановлювалась військова цензура [5, 165]. Її регулювання здійснювалось на основі „Тимчасового положення про військову цензуру”, введеного Іменним імператорським указом від 20 липня 1914 р., „Переліку відомостей та зображувальної інформації стосовно зовнішньої безпеки Росії та її воєнно-морської оборони забороненої до розголошення інформаційними засобами або у виступах, або у доповідях, що проголошуються публічно” редакції 1914 та 1915 рр., наказів головнокомандувачів армій, обов’язкових постанов генерал-губернаторів та губернаторів, циркулярів Військово-цензурної комісії при Генеральному штабі [5, 166 – 173], [6, 1], [7, 3 – 7]. Так, у відповідності до військово-цензурного законодавства на території, де безпосередньо проходили військові дії або був оголошений військовий стан, органи військової цензури, підпорядковуючись Штабу головнокомандувача армій, повинні були здійснювати попереднє цензурування друкованих творів, естампів малюнків, фотографічних знімків, текстів публічних виступів та лекцій; переглядати внутрішню та міжнародну поштово-телеграфну кореспонденцію [5, 166] (табл. 1). Попри такий ретельний контроль за змістом та поширенням інформації у пресі, військово-цензурним законодавством також регламентувалась діяльність військових кореспондентів, офіційно допущених у діючу армію, їхні матеріали ретельно переглядалися вищими військово-цензурними органами [3, 373].

Табл. 1

„Положення про військових кореспондентів у військовий час”, яке регламентувало порядок акредитації журналістів для командирів їх на територію, де проходили військові дії, було розроблено Генеральним штабом ще у 1912 р., однак з початком Першої світової війни влада, не маючи налагодженого механізму взаємодії з пресою, не поспішала його впроваджувати в дію [3, 125 – 126]. Натомість 2 серпня 1914 р. наказом Головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту (аналогічні накази були й по інших фронтах) до особливих розпоряджень Штабу Верховного

головнокомандувача було заборонено допускати в армію кореспондентів та фотографів [8, 88]. На посилення виконання наказу Головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту 3 серпня 1914 р. вийшло розпорядження Київського губернатора, згідно з яким начальникам поліції наказувалось затримувати всіх кореспондентів та фотографів, які направлялись з місць свого проживання в діючу армію [9, 61].

26 вересня 1914 р. Штабом Верховного головнокомандувача були затверджені „Правила для російських та іноземних кореспондентів, допущених у діючу армію”. Згідно з затвердженими „Правилами ...” маршрут військових кореспондентів, яких мали супроводжувати два офіцери зі Штабу Верховного головнокомандувача, визначався завчасно і відхилення від нього було недопустимим; при складанні своїх польових записок або замальовок кореспонденти мали керуватись „Переліком відомостей та зображувальної інформації стосовно зовнішньої безпеки Росії та її військово-морської оборони забороненої до розголошення інформаційними засобами або у виступах, або у доповідях, що проголошуються публічно»; всі свої записки, замітки, фотографії, креслення та малюнки, зібрані під час поїздки, кореспонденти повинні були подати на розгляд до управління генерал-квартирмейстера при Верховному головнокомандувачі [3, 135 – 137].

Перша делегація спеціально акредитованих кореспондентів відправилась у діючу армію 26 вересня 1914 р. Делегація, що складалась з десяти кореспондентів (з них три російські), протягом 14 днів здійснила поїздку за маршрутом: Рівне, Броди, Львів, Рава-Руська, Оскаль, Володимир-Волинський, Ковель, Сарни, Барановичі, Варшава, Козениці, Петербург [3, 140].

Друга делегація військових кореспондентів після ретельного відбору була відправлена в діючу армію в червні 1915 р. [10, 163]. З такою ж періодичністю здійснювалась відправка військових кореспондентів протягом 1916 – 1917 рр. [10, 178].

Інший аспект акредитації кореспондентів періодичних видань був пов'язаний з роботою своєрідного прес-центру Ставки Верховного головнокомандувача. Початок роботи такого органу був викликаний тим, що попри встановлений жорсткий військово-цензурний контроль, влада не могла спинити прагнення мас-медіа до висвітлення подій великої війни, тим самим обмеживши доступ населення імперії до інформації про її хід. Тому 15 жовтня 1915 р. при Штабі Верховного головнокомандувача було створено Бюро преси, завданням якого було формувати громадську думку та патріотичні настрої у населення імперії, передаючи акредитованим журналістам низки видань, спеціально підібрану і згруповану в інтересах російської армії інформацію з фронтів Першої світової війни. Так, начальник Бюро преси полковник О. Носков зазначав: „Наиболее подходящим способом осуществления такой задачи представляется нахождение в месте расположения штаба нескольких корреспондентов наиболее влиятельных газет столиц и провинции, руководимых в оперативной области самим штабом. Избранные своими редакциями и ими же вполне оплачиваемые, такие корреспонденты пользовались бы наибольшим доверием своих читательских кругов, и с их помощью можно рассчитывать побороть недоверие, неизбежное всегда, когда какой-либо официальный орган берет на себя опубликование данных, излагаемых для всех газет в одних и тех же выражениях под видом „неофициальных” или сообщаемых из „высокоавторитетных” источников” [3, 74 – 75].

Для акредитації журналістів, які мають перебувати при Штабі Верховного головнокомандувача, були розроблені відповідні правила з наступними положеннями: 1) керівництво кореспондентами ввіряється спеціально призначеному посадовцю; 2) кореспонденти, що допускаються в район штабу, повинні відповідати необхідним вимогам коректності, обережності і стриманості, за штабом залишається право просити редакцію про заміну їх іншою особою у разі порушення ними вказаних умов своєї діяльності; 3) всі наради, видача матеріалів і відомостей, обговорення актуальних для висвітлення у пресі питань проводяться на розсуд спеціально призначеного посадовця; 4) всі статті кореспондентів, що знаходяться при штабі, підлягають остаточній цензурі Штабу Верховного головнокомандувача. На статтях, що дозволялися до опублікування, ставився штампель: „Штаб Верховного Главнокомандующего препятствий к напечатанию этой статьи не встречает”. Дозвіл підписувався особою, яка здійснювала керівництво кореспондентами [3, 75].

Такі кореспонденти були акредитовані, в основному, від газет „Русское слово”, „Русские ведомости”, „Речь”, через них військове командування здійснювало висвітлення подій на фронтах у вигідному для російської армії світлі [3, 122]. Передача інформації Бюром преси кореспондентам періодичних видань здійснювалась за формулою: успішні дії російських військ мають бути освітлені у повній мірі, невдача у відбитті атаки російською армією – тільки у загальних висловах, втрати російської армії, невдалі операції та маневри обходити повним мовчанням, взятих у полон солдат противника рахувати якомога частіше, на різні дати, щоб склалось враження більш значних успіхів [3, 118].

Окрім зазначеного механізму роботи з журналістами, починає розвиватись спеціальна військово-пропагандистська преса: „Вестник войны”, „Военная летопись”, „Последние армейские известия”, „Вести с театра великой войны”, „Армия и флот”, періодичні видання фронтів та армій [1, 46].

Таким чином, в ході Першої світової війни регламентація діяльності військових кореспондентів (фотографів) періодичних видань еволюціонувала від повної заборони їх допуску в діючу армію, до використання їхніх інформаційних повідомлень в якості інструменту маніпуляції суспільною свідомістю. Тому з впевненістю можна стверджувати, що механізм акредитації військових кореспондентів використовувався в Російській імперії не як елемент сприяння свободі слова, а як механізм державного контролю за інформацією військового характеру.

1. Бережной А. *Русская легальная печать в годы Первой мировой войны.* – Л., 1975.

2. Жирков Г. *История цензуры в России XIX – XX вв.* – М., 2001.

3. Лемке М. *250 дней в царской ставке.* – Пг., 1920.

4. Махонина С. *Русская легальная журналистика XX в.: 1900 - февр. 1917.* – М., 1980.

5. *Центральний державний історичний архів України у м. Києві (Далі – ЦДАУК).* – Ф. 442. – Оп. 864. – Спр. 296.

6. ЦДАУК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 486.

7. ЦДАУК. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 3118.

8. ЦДАУК. – Ф. 442. – Оп. 864. – Спр. 237.

9. ЦДАУК. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 221.

10. ЦДАУК. – Ф. 363. – Оп. 1. – Спр. 181.